

NEDRE STRANDGATE, STAVANGER, 2022: ARKEOLOGISK OVERVÅKING I FORBINDELSE MED NY INFRASTRUKTUR.

Underhaug, Per

Tittel Nedre Strandgate, Stavanger, 2022: Arkeologisk overvåking i forbindelse med ny infrastruktur.	Rapporttype/nummer NIKU Oppdragsrapport 81/2022	Publiseringsdato 18.07.2022
	Prosjektnummer 1022229	Oppdragstidspunkt Januar 2022
	Forsidebilde Nedre Strandgate. Underhaug, NIKU, 2022.	
Forfatter(e) Underhaug, Per	Sider 12	Tilgjengelighet Åpen
	Avdeling Arkeologi	

Prosjektleder David Hill
Prosjektmedarbeider(e) Per Underhaug
Kvalitetssikrer Rory Dunlop

Oppdragsgiver(e) Lyse Elnett AS

<p>Sammendrag</p> <p>Oppdraget var arkeologisk overvåking av gravearbeid i januar 2022, og ble utført i forbindelse med etablering av ny infrastruktur til flere bygninger i Nedre Strandgate. En datering fra tidlig middelalder ble dokumentert i strandavsatte masser under fortau ved Nedre Strandgate 21.</p>
--

<p>Emneord</p> <p>Stavanger middelalderby, arkeologisk overvåking, opprinnelig topografi, tidlig middelalder</p>
--

Avdelingsleder

Lise-Marie Bye Johansen

Innholdsfortegnelse

1	Innledning	5
2	Faglige forhold	5
3	Konfliktpotensiale & problemstillinger	5
4	Gjennomføring & resultater	7
4.1	Datering	7
5	Konklusjon	9
6	Summary	9
7	Litteratur	10
8	Dokumentasjon (NIKU)	10
8.1	Fotoliste	10

NIKU prosjektnummer	1022229 (2021)
Berørt område	Middelalderbyen Stavanger, kulturminne-ID 88461
Oppdragets art	Arkeologisk overvåking av gravearbeid
Vedtaksdato; saksnummer	29.11.2021; 2021/54093
Forvaltningsmyndighet	Rogaland fylkeskommune
Oppdraget utført av	NIKU distriktskontor Bergen
Oppdraget utført dato	Januar 2022
Koordinater	-
Overflate, dagens	Diverse
Antall foto	21
Tilstedeværelse av automatisk fredete kulturminner	Ja
Kulturhistorisk tolkning	Moderne fyllmasser, strandsoneavsetning, naturavsetninger
Aksesjonsnummer	-

1 Innledning

Lyse Elnett AS søkte om etablering av lavspentkabel fra Nedre Strandgate til Strandkaaien. I den forbindelse skulle det graves fra eksisterende nettstasjon i Nedre Strandgate 19 til nytt inntak i Strandkaaien 14 (Figur 1). Graveomfanget på grøften var 37 m lang, 0,56 m dybde og 0,56 m bred i topp og 0,46 m bred i bunn. Tiltakshaver opplyste at grøften ville følge eksisterende grøft i 20 meter, mens 17 meter ville bli i nyetablert grøft.

Tiltaket skjedde på bakgrunn av at Stavanger Maritime Museum pusser opp og skulle ha nytt inntak. 2 stk. nye lavspentkabler av typen TFXP 4G240AL skulle graves fra eksisterende nettstasjon N0070 til inntak/grunnmur. Dette medførte graving av om lag 20 m i brostein (Figur 2) og 17 m i skiferbelagt/betong fortau.

Rogaland fylkeskommune mottok søknaden 4.10.2021. NIKU Distriktskontor Bergen mottok anmodning fra Rogaland fylkeskommune 26.10.2021 om utarbeidelse av forslag til prosjektplan og budsjett i tråd med NIKUs faglige tilrådning for det omsøkte tiltaket. Vedtak fra Rogaland fylkeskommune forelå 29.11.2021 (saksnr. 2021/54093).

2 Faglige forhold

Tiltaksområdet ligger i sin helhet innenfor det automatisk fredede kulturminnet *Middelalderbyen Stavanger* (kulturminne-ID 88461) på vestsiden av Vågen. Stavanger Maritime Museum holder til i Nedre Strandgate 17-19. Bygningene inneholder enkelte bygningselementer fra slutten av 1600-tallet (Olstad & Brønne 1983). Bebyggelsen langs Nedre Strandgate består i dag av eldre strukturer. Dokumentariske kilder omtaler eiendommer fra 13-/1400-tallet ved vestsiden av Vågen som er antatt til å være beliggende i dagens Nedre Strandgate (Helle 1975:153). Terrenget stiger mot vest og Nedre Strandgata ville ha vært strandlinje ut mot Vågen i middelalderen, og Strandkaia i nyere tid. På vestsiden av Nedre Strandgate bak den første rekke med eldre bygninger har det sannsynligvis ikke vært fylt ut med moderne masser. I Haavaldsens kart over moderne inngrep i moderne tid er Nedre Strandgate ett av områdene minst berørt i Stavanger middelalderbyen (Meling 2013).

3 Konfliktpotensiale & problemstillinger

Konfliktpotensialet knyttet til det planlagte inngrepet var vurdert som høy. Med bakgrunn i tiltakets omfang kunne det forekomme levninger fra eldre strukturer, samt bevarte kulturlag i bunnen og sidene av den eksisterende grøften. NIKU vurderte det også til å være et høyt konfliktpotensial med bevarte kulturlag i den 17 meter lange grøften som skulle graves langs eldre bebyggelse i Nedre Strandgate.

I henhold til satsingsområder i Riksantikvarens *Faglig program for middelalderarkeologi* (Johannessen & Eriksson 2015) var det særlig temaer som pre- og tidlig-urban bruk av området og Stavangers topografi som ville være aktuelle problemstillinger tilknyttet denne undersøkelsen.

Siden bebyggelsesmønsteret i denne delen av Stavanger er lite kjent ville eventuelle bygningsspor ha høy prioritet; retning og mønster på disse i ulike områder og i ulike perioder kan gi viktig informasjon om utforming av bydelen. Hvilke aktiviteter som kan spores innenfor ulike deler av området og eventuelle endringer over tid var også mulige problemstillinger.

Figur 1. Kartutsnitt over tiltaksområdet, med grøften avmerket i rødt.

4 Gjennomføring & resultater

Undersøkelsen ble gjennomført som en arkeologisk overvåking hvor arkeologen hadde mulighet til å stoppe arbeidet og undersøke grunnen underveis i tiltaket. Januar 2022 begynte entreprenør Nils Inge Kjelta å grave grop til trekkekum ved krysset Nedre Strandgate/passasjen som går ned til Strandkaaien.

I dagene før hadde entreprenøren gravd grøften og installert ledningsrør lengre nede i passasjen ved en maks dybde på 0,5 m. Her ble det kun dokumentert etter-reformatoriske og moderne fyllmasser. Ved graving til trekkekum ble det under gatedekke påtruffet kommunale varmekabler ved en dybde på 0,1 m dybde, og ved 0,5-0,7 m dybde ble lavspentledninger og fiberledninger påtruffet (Figur 2).

Entreprenøren gravde grøften til trekkerør i singel- og pukklaget i store deler av traséen, men noen steder på strekket var man nødt til å gå utenfor eksisterende for å få kablene tilkoblet bygninger. Det ble klart at det var mer bevart stratigrafi under fortauet enn ute i selve gaten.

Under fortauet utenfor Nedre Strandgate 21 ble det gravd 0,7 ned for å tilkoble ledningsrør. Her ble det gravd gjennom etter-reformatoriske masser med større steiner og et brannlag (Figur 3), dette ble datert i felt ut ifra daterbare funn som kritt-piper. Under dette lå det et lag som ble tolket som opprinnelig strandsoner. Dette laget var lysgult med finkorna sand, noe skjell, kull, små og store steiner og noen organiske komponenter som trebiter (Figur 4). Laget var noe kompakt, men var enkelt å rense frem i profil. Laget fremstod i en god tilstandsgrad, det samme gjelder det tynne etter-reformatoriske laget over sandlaget.

Oppdraget er registrert i Askeladden (prosjekt 518).

4.1 Datering

Karbondateringen ble utført av 14ChronoCentre, Queen's University Belfast.

Det ble tatt ut en dateringsprøve fra nevnte sandlaget da det inneholdt kull. Det var ingen andre tegn på arkeologi i dette laget, og med stor sannsynlighet er det strandmasser fra før bebyggelsen ekspanderte til denne delen av middelalderbyen. Kullet fra sandlaget ble datert til 10-/1100-tallet (prøvenr. UBA-47316; BP 943±23, 2 sigma, kalibrert til AD 1035-1158).

Kullet og de andre komponentene kan også ha kommet til fra bekken som går fra høyden ved Gamle Stavanger og renner ut ved Nedre Strandgate, og dermed har akkumulert i strandsonen som i dag er Nedre Strandgate ved Stavanger Maritime Museum.

Det er mest sannsynlig at det er snakk om en naturlig hendelse i Stavangers pre-urbane fase, noe annet er umulig å si ut ifra den lille grøften som ble dokumentert i denne undersøkelsen.

Figur 2. Bilde av gravesituasjonen, Nedre Strandgate.

Figur 3. Etter-reformatorisk lag, Nedre Strandgate.

Figur 4. Strandavsetninger, 0,7 m ned fra terreng i Nedre Strandgate.

5 Konklusjon

Undersøkelsen i Nedre Strandgate ga visse svar på problemstillingene knyttet til Stavangers topografi og pre-urbane fase. Overvåkingen ga ny og verdifull informasjon om tykkelsen til moderne og etter-reformatoriske lag over avsetninger fra tidlig middelalder i de sørøstlige delene av Nedre Strandgate, som var strandsonen og med stor sannsynlighet et tidlig havneområde i Stavangers pre-urbane fase.

Høyde over havet for tiltaksområdet varierte mellom 1,7 moh og 2,1 moh. På 0,7 meter under fortau ble det påtruffet sandmasser med innhold av trebiter, småsteiner, skjell og spredte kullbiter. Dette er trolig opprinnelige strandmasser. Det ble sendt inn dateringsprøve av kull fra dette laget. Kullet ble datert til 10-/1100-tallet. Denne tidlige dateringen og det faktum at kullet ble tatt ut fra det som er tolket som opprinnelig strandsonen gjør at man ikke kan utelukke at kullet stammer fra en naturlig brann og sånn sett ikke kan sees på som arkeologi. Det er likevel et viktig resultat som har gitt ny informasjon om hvordan denne delen av Stavanger trolig så ut tidlig på middelalderen.

6 Summary

In January 2022 an archaeologist attached to the Bergen office of the Norwegian Institute for Cultural Heritage Research carried out a watching brief of digging in the pavement outside Stavanger Maritime Museum in Dahlalmenningen and Nedre Strandgate, Stavanger. Most of the deposits were modern and post-medieval, but at one deeper point material probably deposited in an early shoreline context was encountered, and charcoal from this deposit has been radiocarbon-dated to the 11th/12th century.

7 Litteratur

Johannessen, L. & Eriksson, J.-E. G., 2015. Faglig program for middelalderarkeologi. Byer, sakrale steder, befestninger og borger. Riksantikvaren.

Helle, K. 1975. Stavanger fra våg til by. Stavanger.

Meling, T. 2013. Kongsgård – Middelalderens bispegård i Stavanger. Side 122

Olstad, T. & Brønne, J. 1983. Befaringsrapport fra Nedre Strandgata 19. Riksantikvarens Arkiv.

8 Dokumentasjon (NIKU)

- 21 digitalbilder

8.1 Fotoliste

IMG	MOTIV	SETT MOT	Dato & Fotograf
4239	Passasjen fra Nedre Strandgate nedover mot Strandkaaien	NØ	12.01.22, PU
4240	Nedre Strandgate	NV	12.01.22, PU
4241	Nedre Strandgate	NV	12.01.22, PU
4242	Dahlalmenningen	NØ	12.01.22, PU
4243	Nedre Strandgate	SØ	12.01.22, PU
4354	Nedre Strandgate, gravning	N	24.01.22, PU
4355	Passasjen fra Nedre Strandgate nedover mot Strandkaaien, grøft	NØ	24.01.22, PU
4356	Passasjen fra Nedre Strandgate nedover mot Strandkaaien, grøft	-	24.01.22, PU
4357	Passasjen fra Nedre Strandgate nedover mot Strandkaaien, grøft	NØ	24.01.22, PU
4358	Nedre Strandgate, kabelgrøft	NØ	24.01.22, PU
4359	Nedre Strandgate, grøft	SØ	24.01.22, PU
4360	Nedre Strandgate, grøft	NV	24.01.22, PU
4361	Passasjen fra Nedre Strandgate nedover mot Strandkaaien, brosteiner fjernet	ØNØ	24.01.22, PU
4362	Nedre Strandgate, grøft, heller over kabler	NØ	24.01.22, PU
4363	Potetgull fra 1973 i moderne masser	-	24.01.22, PU
4364	Tilkobling Nedre Strandgate 21, 0,4 m ned	NØ	24.01.22, PU
4365	Tilkobling Nedre Strandgate 21, 0,5 m ned	-	24.01.22, PU
4366	Tilkobling Nedre Strandgate 21, 0,5 m ned	-	24.01.22, PU
4367	Tilkobling Nedre Strandgate 21, 0,55 m ned	NV	24.01.22, PU
4368	Etter-reformatoriske masser under fortau, Nedre Strandgate 21, 0,6 m ned	VSV	24.01.22, PU
4369	Strandavsatte masser med kull under fortau Nedre Strandgate 21, 0,7 m ned	Ø	25.01.22, PU

Norsk institutt for kulturminneforskning er et uavhengig forsknings- og kompetansemiljø med kunnskap om norske og internasjonale kulturminner.

Instituttet driver forskning og oppdragsvirksomhet for offentlig forvaltning og private aktører på felter som by- og landskapsplanlegging, arkeologi, konservering og bygningsvern.

Våre ansatte er konservatorer, arkeologer, arkitekter, ingeniører, geografer, etnologer, samfunnsvitere, kunsthistorikere, forskere og rådgivere med spesiell kompetanse på kulturarv og kulturminner.

www.niku.no

NIKU Oppdragsrapport 81/2022

NIKU hovedkontor
Storgata 2
Postboks 736
Sentrum
0105 OSLO
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Tønsberg
Farmannsveien 30
3111 TØNSBERG
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Bergen
Dreggsallmenningen 3
Postboks 4112
Sandviken
5835 BERGEN
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Trondheim
Kjøpmannsgata 1b
7013 TRONDHEIM
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Tromsø
Framsenteret
Hjalmar Johansens
gt. 14
9296 TROMSØ
Telefon: 77 75 04 00